

РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ГУМЕННА Надія Володимирівна - аспірант Львівського національного університету ім. І. Франка

УДК 343.102

В статті автор характеризує поняття розшука, розкриває сутність і признаки розшукової діяльності слідчого, проводить правовий аналіз нововведених дійсуючого и нового законодавства. Исследована суть и законодательное регулирование розшуковой деятельности следователя в период реформирования уголовно-процессуального законодательства.

Ключові слова: розшук; розшукова діяльність слідчого; оперативно-розшукова діяльність; слідчі (розшукові) дії; негласні слідчі (розшукові) дії; процесуальні дії; кримінально-процесуальний закон.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями

Український кримінально-процесуальний кодекс поступово реформується протягом розвитку незалежної держави, і наразі цей процес в розквіті. Поступово вносились зміни до правового регулювання діяльності українського судочинства, процеси демократизувались, приводились у відповідність до загальноприйнятих міжнародних стандартів. Серйозним аргументом на користь покращення кримінально-процесуального законодавства є потреба у посиленні боротьби з організованою злочинністю. Необхідно також впровадити нові, ефективніші підходи до процесів розкриття злочинів, пошуку та притягнення винних до кримінальної відповідальності. Чіткість правової регламентації розшукових слідчих дій впливає на ефективність боротьби зі злочинністю роз-

робленими кримінально-процесуальними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Перше спеціальне дослідження з проблематики розшуку відображене в праці В. І. Попова «Розыскная работа следователя». Актуальні питання розшукової діяльності слідчого знайшли відображення в працях таких науковців, як Апухтін С. І. [1], Берест Г. С. [2], Богданов Б. Є. [3], Войтович І. І. [4], Гагаловська А. П. [5], Дановська І. Г. [6], Дзюрбель А. Д. [7], Карпов Н. С. [8], Карпов О. Н. [8], Климчук М. П. [9], Колесніченко А. Н. [10], Коновалова В. О. [11], Лоскутов Т. О. [13], Макаренко Є. І. [14], Патик А. А. [15], Попов В. І. [16-17], Стратонов В. М. [18], Страхова С. В. [19], Фаринник В. [20], Шаламов М. П. [21], Янченко І. М. [22] та інші.

В той же час, значний вплив на розшукову діяльність має внесення істотних змін до чинного Кримінально-процесуального кодексу (КПК) України, а також прийняття 13 квітня 2012 р. нового КПК (який набуває чинності 19 листопада 2012 р.) [12]. Практика застосування кримінально-процесуальних норм і проблеми, які з'являються у зв'язку з цим, потребують нових наукових підходів і відповідних практичних рішень.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Стаття має на меті окреслити коло найважливіших питань розшукової діяльності слідчого в період реформування кримінально-процесуального законодавства. Зокрема, основними завданнями є: пошук відомостей про зародження вчення про розшук; характеристика розшуку та розшукової діяльності слідчого; виявлення основних закономірностей розшукової роботи слідчого; правовий аналіз нововведень діючого і нового Кримінального процесуального кодексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

В.І.Попов виконав перше спеціалізоване дослідження із проблеми розшуку в слідчій практиці та криміналістиці. Він зробив висновок, що розшук є системою оперативних дій, направлених на виявлення розшукуваної особи. Слідчий розшук, в свою чергу, є розшуком підозрюваної особи, звинуваченої у вчиненні злочину. Матеріали для розшуку отримуються після допитів, обшуків, оглядів, виїмки поштово-телеграфної кореспонденції тощо. В.І.Поповим введені поняття розшукових орієнтирів та версій, направлених на визначення напрямку розшуку, а також попереджальних заходів. Під такими заходами він розуміє дії, які забезпечать затримку обвинуваченого, якщо він не встиг покинути район діяльності слідчого органу, який займається розслідуванням даної справи [17, с. 13, 23]. Ці ідеї мають як теоретичний, так і практичний характер, вони лежать в основі криміналістичного вчення про розшук. Його розробці В.І.Попов присвятив серію наукових праць. Проаналізувавши певні праці, автор помічає, що дослідник розрізняв розшук як поняття широкого і вузького значень. В спеціальному сенсі об'єктом розшуку є злочинці, які переховуються від закону. В ширшому сенсі розшук залишається частиною оперативно-розшукової діяльності і направлений на допомогу слідству або дізнанню. Всі види розшуку проводяться спеціальними прийомами і методами, але не лише слідчими ді-

ями. Розшук проводять оперативні працівники органів дізнання, а не самі слідчі [16, с. 241].

Автор статті, як і більшість вчених-криміналістів, не поділяє точку зору В.І. Попова щодо отождоження поняття розшукової (у тому числі і слідчої) й оперативно-розшукової діяльності. Звернемося до роботи Є.І. Макаренка, в якій автор провів детальний аналіз думок вчених-криміналістів із цього питання [14, с. 130-131].

Першим дійшов висновку стосовно розшукових дій М.П. Шаламов. Він ствердив, що в процесі розслідування розшукові дії, це «звичайні слідчі дії: огляди, обшуки, допити тощо, які провадяться з метою розшуку, а також оперативно-розшукові заходи, ... що проводяться водночас процесом активного пошуку» [21, с. 328-329]. Таке розуміння є якісно іншим, оскільки в ньому має місце розмежування оперативно-розшукової діяльності органів дізнання і розшукової діяльності слідчого.

В свою чергу, Б.Є.Богданов поділяє думку М.П.Шаламова стосовно розшукової діяльності і визначає розшук, як співпрацю слідчого та інших підрозділів органів розшуку і дізнання. Ця спільна діяльність стосується визначення місцезнаходження і затримання злочинця, що переховується, виявлення знарядь злочину та прихованого майна. Б.Є.Богданов стверджує, що розшук здійснюється слідчим та органами дізнання. Слідчий проводить слідчі та інші дії, органи дізнання – оперативно-розшукові дії [3, с. 453-456].

Про інші дії поруч із Б.Є.Богдановим говорить український криміналіст О.Н.Колісниченко. За його словами, ці дії – розшукові дії слідчого, а розшукова діяльність в сфері розслідування розуміється як система слідчих дій, а також розшукових та оперативно-розшукових заходів, які не варто змішувати у розумінні і виконанні [10, с. 352].

Не зовсім зрозумілим автор вважає визначення розшукової діяльності слідчого, яке надав В.М. Стратонов. За його думкою, розшукова робота слідчого – це процесуальні й непроцесуальні дії слідчого, спрямовані на досягнення мети розшуку, що не є слід-

чими, процесуальними, організаційними діями або оперативно-розшуковими заходами [18, с. 210]. Саме визначення містить протиріччя: «...процесуальні дії...що не є ...процесуальними діями...».

Згідно думки автора, правильною стає точка зору, за якої зміст розшукової діяльності визначає розшук осіб, що переховуються від слідчих органів, досудового слідства, ухиляючись від суду та виконання кримінального покарання. Сюди також входять особи, що пропали безвісти, інші особи та об'єкти, в тому числі предмети. Ці предмети є носіями доказової інформації, які мають значення для знаходження істини у даній справі [14, с. 133].

Розшукову роботу, згідно думки автора, проводять органи, які здійснюють кримінальне переслідування безпосередньо, та органи, які сприяють даній діяльності за допомогою спеціалізованих сил та методів. Розшукову діяльність здійснюють у двох формах:

- кримінально-процесуальна, тобто розшукова робота слідчого;
- оперативно-розшукова робота.

Слідчий проводить безпосередні слідчі та інші процесуальні дії, які спрямовуються на встановлення особи, винної у суспільно-небезпечному діянні, а також виявлення інших об'єктів, актуальних для розкриття та розслідування даного злочину.

Але досить часто у процесі розслідування злочинів для вирішення завдань, спрямованих на розшук певних об'єктів, слідчому недостатньо лише кримінально-процесуальних заходів.

В такому випадку використовують виконання доручень слідчого стосовно провадження розшукових дій як форму взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Слідчий дає доручення оперативним підрозділам, які повинні встановити розшукувані об'єкти за допомогою наявних оперативно-розшукових заходів. Але навіть із правом слідчого розслідувати справи і давати органам дізнання вказівки і доручення, які є обов'язковими для виконання і стосуються провадження розшукових дій, навіть із вимогою від органів дізнання постійної допомоги під час провадження окремих дій слідчого характеру (ч. 3 ст. 114 чинного

КПК), в оперативних підрозділах зберігається самостійність під час визначення оперативно-розшукових заходів, необхідних для досягнення бажаного результату та порядку їх застосування.

Функціональні обов'язки слідчого та оперативно-розшукового органу розподіляються в розшуковій діяльності у відповідності до характеру та особливих рис об'єктів, що потребують пошуку. Ми можемо розглянути даний розподіл на прикладі пошукових дій, направлених на особу, що скоїла злочин. Якщо не встановлене місце перебування особи, про яку винесли постанову стосовно притягнення її до відповідальності як обвинувачену, тоді слідчий може оголосити її розшук із власної ініціативи. Після цього слідчий продовжує вживати необхідні для встановлення місця перебування обвинуваченої особи заходи згідно ст. 138, 139 чинного КПК. Коли не встановлено особу, яка скоїла злочин, то оперативний підрозділ органу дізнання може продовжити застосовувати оперативно-розшукові заходи, направлені на визначення особи. Цей розподіл обов'язків характерний і для процесу розшуку безвісті зниклих осіб. У слідчого є об'єктивні причини вважати, що такі особи є жертвами злочину (розшук трупа або його частин, а також предметів і слідів злочинного посягання, знарядь злочину тощо).

Таким чином, розшукова робота здійснюється відносно осіб, яким пред'явлено обвинувачення, та інших об'єктів, які мають значення для справи.

Найбільш характерними закономірностями розшукової роботи слідчого вважають наступні:

- 1) відбиття об'єктів у матеріальному світі (ідеальне та матеріальне), що дозволяє їх індивідуалізувати, ототожнювати;
- 2) повторюваність поведінки злочинців та осіб, які їх приховують, а також об'єктів, які становлять для слідчого інтерес, що дозволяє прогнозувати їх подальші дії;
- 3) залежність поведінки осіб від характеру вчинених злочинних дій, а також демографічних, вікових та інших особливостей обвинувачених;
- 4) залежність поведінки розшукуваних осіб від місця та умов їхнього перебування;

5) зумовленість вибору та способу приховування розшукуваних об'єктів (також злочинців) від професійних здібностей, психологічних якостей, досвіду осіб, які приховують знаряддя, сліди злочину та інші об'єкти, що мають значення для справи;

6) взаємозв'язок способів укриття розшукуваних об'єктів та слідів від їх застосування.

Знання цих закономірностей значно полегшує збирання інформації та її оцінку, дозволяє здійснювати планування розслідування загалом і висунення та перевірку версій на певних етапах розслідування, а також допомагає впливати на поведінку розшукуваних осіб [18, с. 209].

Здійснюючи розшукову роботу, слідчий повинен передбачати розгортання подій, визначати лінію поведінки учасників кримінального процесу. Проте така інформація матиме вірогідний характер, адже вона визначатиметься не тільки психологічними характеристиками суб'єкта, а і слідчою ситуацією, що може значно звзунти або навпаки – розширити його можливості. В розшуковій роботі важливу роль відіграє інтуїція [11, с. 21].

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України, який набуває чинності 19 листопада 2012 року, багато «новел» стосується саме розшукової діяльності слідчого [12].

Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ст. 223 нового КПК України) [12].

13 квітня 2012 року Верховною Радою України було прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі по тексту – новий КПК України), в якому з'явилися нові процесуальні дії – «Негласні слідчі (розшукові) дії» (глава 21) [12].

Законодавцем вводиться новий термін – розшукові, або слідчі дії. У ст. 223 вказано, що розшукові (слідчі) дії спрямовані на збирання та отримання доказів, речей, документів як доказів, а також на перевірку вже отриманих доказів у визначеному кримінальному провадженні. Отже, в цьому випадку законодавець отожднює слідчі дії та розшукові дії спеціаліста-слідчого.

Згідно із чинним КПК України негласні розшукові (слідчі) дії не можуть відокремлюватися від інших слідчих дій, регулюючись в загальному порядку, який передбачений у КПК України. При цьому очевидно, що вони вимагають спеціального врегулювання.

Згідно із статтею 246 нового КПК негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій, інформація про факти та методи проведення яких не розголошуються та проводяться тоді, коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншими способами [12].

Новий кримінально-процесуальний закон передбачає проведення таких слідчих (розшукових) дій, як: допит (ст.ст. 224, 225, 226); пред'явлення для впізнання (ст.ст. 228, 229, 230); огляд (ст.ст. 237, 238, 239); обшук (ст. 234); слідчий експеримент (ст. 240); освідування особи (ст. 241); проведення експертизи (ст. 242) [12].

Статтею 40 нового КПК дещо розширено коло повноважень слідчого, зокрема він уповноважений [12]:

– проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК;

– доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

– звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

З'являються в новому КПК нові дії: аудіо- та відеоконтроль особи (ст. 260), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння (ст. 267), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269), аудіо- та відеоконтроль місця (ст. 270), контроль за

вчиненням злочину (ст. 271) та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 262) [12].

Новий КПК України розкриває поняття дій, які раніше були оперативно-розшуковими, як негласні слідчі дії. Частина 3 статті 246 нового КПК вводить норму, згідно якої рішення про негласні слідчі дії приймає прокурор, слідчий. Частина 6 статті 246 нового КПК зазначає, що право проведення негласних слідчих дій дається слідчому та прокурору, або іншим співробітникам оперативних підрозділів згідно їх доручення.

Стаття 252 визначає порядок фіксації як ходу, так і результатів негласних розшукових дій [12]. Загальні правила фіксації кримінального провадження визначають правила фіксації ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Згідно результатів проведення такої негласної роботи відбувається розроблення протоколу, куди долучаються додатки у разі необхідності. Процедура проведення негласної дії слідчого характеру стає легшою для проведення, спрощується і використання документів, які складаються згідно результатів проведення негласних розшукових (слідчих) дій, які порівнюються з діями оперативно-розшукового характеру.

В новому КПК регулюється і можливість об'єктам оперативно-розшукових заходів отримувати інформацію стосовно проведення заходів відносно них. У ст. 253 нового КПК всі ті особи, конституційні права яких обмежувались через проведення негласних слідчих дій, підозрювані та їх захисники повинні отримати письмове повідомлення про це від прокурора або слідчого за дорученням прокурора. [12]. Відповідний час повідомлення буде визначений, враховуючи наявність або відсутність загроз для досудового розслідування і досягнення його мети, для суспільної безпеки, здоров'я та життя осіб, причетних до негласних розшукових (слідчих) дій. Відомості про факти і результати негласних дій здійснюються на протязі одного календарного року після припинення дій, але не пізніше, ніж відбудеться звернення до суду з актом обвинувачення.

Дії слідчого (розшукового) характеру

відрізняються від негласних слідчих дій, при цьому є їх різновидом. Відомості про методи та сам факт їх здійснення не розголошуються. Ці дії проводяться тоді, коли відомості про особу та злочин, вчинений нею, не були отримані в інший спосіб (частини 1, 2 ст. 246 нового КПК України) [12].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Таким чином, новий КПК України дії, які раніше називались оперативно-розшуковими, називає негласними слідчими (розшуковими). Одночасно законодавець закріплює деталізований список негласних слідчих (розшукових) дій.

Після того, як новий КПК України набуде чинності, слідчий та прокурор отримають інструменти, якими вони не володіли раніше. Звертаємо увагу на допустимість доказів у кримінальному провадженні, одержаних після проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Негласну слідчу (розшукову) дію необхідно зробити звичайною процесуальною дією, що використовується повноцінно поруч із звичними слідчими діями.

Ні новий Кримінальний процесуальний кодекс України, ні глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» не є досконалими, але в них під час правозастосовної діяльності постійно вносяться зміни з доповненнями.

Новий КПК зміг впорядкувати застосування негласних слідчих дій, що призведе до зменшення кількості випадків зловживання органами досудового розслідування такими діями. Через це стане можливим забезпечити дотримання законності під час примусового обмеження конституційних прав людини.

Згідно думки автора норми розшукової діяльності слідчого, зазначені в новому КПК, зокрема під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, вимагають детального обговорення як серед науковців, так і безпосередньо практиків, а також подальшого законодавчого уточнення.

Література

1. Апухтін С. І. Шляхи вдосконалення пра-

АНОТАЦІЯ

В статті автор характеризує поняття розшуку, подає сутність і ознаки розшукової діяльності слідчого, проводить правовий аналіз нововведень діючого і нового законодавства. Досліджено сутність та законодавче регулювання розшукової діяльності слідчого в період реформування кримінально-процесуального законодавства.

вового регулювання розшуку обвинувачених та підсудних // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011 – №2. – С. 134-141.

2. Берест Г. С. Надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності слідчому в ході оперативного супроводу досудового розслідування терористичного акту // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). Науково-практичний журнал. – 2009. – № 21. – С. 33-41.

3. Богданов Б.Е. Розыск / Б.Е. Богданов // Криминалистика. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – С. 410-423.

4. Войтович І. І. Процесуальні і тактичні особливості провадження невідкладних слідчих дій [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Войтович Іван Іванович ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О., 2012. – 19 с.

5. Гагаловська А. П. Слідчі та інші кримінально-процесуальні дії як засоби формування доказів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Гагаловська Анна Петрівна ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2012. – 16 с.

6. Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дановська Ірина Ігорівна ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2012. – 16 с.

7. Дзюрбель А. Д. Слідчі помилки: шляхи їх попередження, виявлення та усунення [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дзюрбель Андрій Дарійович ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2010. – 16 с.

8. Карпов Н. С., Карпов О. Н. Використання спеціальних знань слідчим у процесі розшуку осіб, які переховуються від органів слідства та суду // Науковий вісник КНУВС. – 2010. – №1. – С. 184-194.

9. Климчук М. П. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час проведення слідчих дій // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – №2. – С. 135-141.

10. Колесниченко А. Н. Розыск / А. Н. Колесниченко // Криминалистика. – М., 1963. – С. 352-358.

11. Коновалова В.О. Інтуїція: поняття і роль у судочинстві / В.О. Коновалова, М.М. Панов // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 1 (16). – С. 17-34.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>

13. Лоскутов Т. О. Кримінальне переслідування, здійснюване слідчим [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Лоскутов Тимур Олександрович ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Д., 2010. – 20 с.

14. Макаренко Є. І. Про розшукову діяльність слідчого у кримінальних справах про контрабанду // Вісник Академії митної служби України. Серія: "Право". – 2011. – № 2 (7). С. 128-135.

15. Патик А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Патик Андрій Анатолійович ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 17 с.

16. Попов В.И. Розыскная деятельность в системе уголовного процесса и криминалистики / В.И. Попов // Ученые труды Казахского университета. – Т. 8. Алма-Ата, 1967. – С. 237-245.

17. Попов В.И. Розыскная деятельность при расследовании преступлений: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 / В.И. Попов. – М., 1965. – 36 с.

18. Стратонов В.М. Розшукова робота слідчого як окрема форма пізнавальної діяльності / В.М. Стратонов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – 2009. – №1. – С. 207-214.

19. Страхова С. В. Теоретичні основи підготовки і прийняття процесуальних і тактичних рішень слідчим [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Страхова Світлана Вячеславівна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

20. Фаринник В. Негласні слідчі (розшукові) дії // Юридичний вісник України. – 2012. – №26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.yurincom.com/ua/analytical_information/?id=11841

21. Шаламов М.П. Розыск / М.П. Шаламов // Криминалистика. – М.: Госюриздат, 1959. – С. 328-334.

22. Янченко І. М. Кримінально-процесуальний примус при провадженні слідчих дій [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Янченко Інна Миколаївна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 238 арк.